

1

Een vliegreis heet een vlucht. Je maakt dat je wegkomt naar waar het overzichtelijk is. Weg van de dreiging, de confrontatie, de verwarring.

‘Wat is je vluchtnummer?’ vroeg Lisa. En ik zei: ‘Luchten kan niet meer.’ Ik speel al mijn halve leven met woorden en begin een hekel aan mijn speelgoed te krijgen. Waarom schopt een kind na minuten voorzichtig stapelen zijn toren om? Om het lot voor te zijn, vermoed ik. Ik zit in een Cityhopper en kijk uit het raampje. Het mooiste van vliegen is dat je de humor niet meer op straat ziet liggen, dacht de komiek.

Ons land is ongevaarlijk mooi vanuit de lucht. Het vliegtuig maakt hoogte boven de hoofdstad en buigt naar het zuiden. De ArenA, de elektriciteitscentrale bij Muiden, het IJsselmeer. Mijn ogen zoeken mijn huis, ik heb mijn woorden verzilverd. Haar huis, mijn vrouw heeft mijn bestaan vormgegeven. Ons huis, waar we al zo lang langs elkaar heen leven. Dit zie je dus als passagier als je uit het raampje naar beneden kijkt op hetzelfde moment dat ik in onze tuin verlangend opkijk naar een overvliegend toestel. Ik wil op twee plekken tegelijk zijn. In de tuin en in het vliegtuig. Op het toneel en thuis. In de kerk en aan de zelfkant. Op de brede weg en het smalle pad. Ik wil twee dingen tegelijk doen: vluchten en het gevaar opzoeken, zweven en met beide

benen op de grond staan, spreken en zwijgen.

Twee uur geleden ben ik op Schiphol uitgezwaaid door mijn vrouw. Om te voorkomen dat we in het uur dat me nog te wachten stond in een moeilijk gesprek verwickeld zouden raken had ik een interview afgesproken. Dus stonden Lisa en ik tegenover elkaar als zo vaak de laatste jaren. Zij met haar verlangen naar mij of liever naar ons en ik, vol schuldgevoel, op de vlucht voor de confrontatie. Bang om mijn geheim prijs te moeten geven. Ik leg liever aan journalisten uit hoe de wereld in elkaar zit en hoe ik de gebeurtenissen naar mijn hand zet. Pedanterie, die me bij het herlezen van het vraagesprek doet blozen. In mijn binnenzak zit de brief die Lisa me op het vliegveld toestopte. Ik stel het lezen ervan nog even uit.

De stewardess noemde mijn naam toen ze me in het vliegtuig verwelkomde. Dat is het treurigste van roem: de verwording van je naam. Hij staat, zoals bij Heineken en Philips, meer voor het product dan voor de mens. De meeste mensen in het land waar ik op neerkijk kennen me. Denken me te kennen. Ik ken mezelf nauwelijks. Ik heb net aan die journalist verteld dat het beeld dat de mensen van mij hebben ooit in een oogwenk gevormd is en dat ik de rest van mijn leven vergeefs probeer dat te nuanceren.

Ben ik op zoek naar mezelf? Nee, dat klinkt me te psychologisch. De psychologie is een van de grote dwalingen van onze cultuur. Wie kan zijn lachen inhouden als een seriekinderverkrachter te zijner verdediging een slechte jeugd opvoert? Wat ik zoek ligt voorbij mijn ego, na al die jaren van bekendheid ben ik eerlijk gezegd niet meer zo benieuwd naar mezelf. Zoek ik God? Als spreken zilver is en zwijgen God, dan zoek ik God. Zoek ik de waarheid? Ja, als Lisa de waarheid is. Maar

waarom vlieg ik dan bij haar weg?

Een paar minuten geleden ben ik van Schiphol vertrokken met bestemming Toulouse. Op weg naar wat voor mijn gevoel weleens de beslissende stap in mijn zoektocht zou kunnen worden. Al moet ik dat meteen relativieren. Ik doe graag flinke uitspraken. Ik ben een toneelspeler. Ik schrijf mijn eigen teksten. Al veertig jaar.

Volgens de captain kunnen we als we aan de rechterkant uit het vliegtuig kijken de Oosterscheldedam zien. Nu al. Zo klein is ons land.

De ouders van mijn vader waren beiden van Schouwen. Ik ben een halve Zeeuw. In 1953 hebben we met het hele gezin vier weken van de zomer, vijf maanden na de ramp, doorgebracht in Rilland-Bath. De gemeente waarin wij woonden had dit dorp geadopteerd. Mijn vader verving de overspannen dominee. Ik fietste over de winterdijken naar Kruiningen waar vrijwilligers met bezems het slib de kerk uit duwden. Ik stond op de autoweg bij Krabbendijke en zag de koningin uit een helikopter stappen. Mijn vader liep haar tegemoet tussen de notabelen. In zijn zomerse pak tussen het driedelig grijs.

Vanaf 1956 kwam ons gezin regelmatig in Vrouwenpolder. Langs de kust waren de godvruchtige Zeeuwen de schaamte voorbij. Het uitkleden van de toerist kon beginnen. Ik heb een paar jaar in Goes gewoond toen *Hitweek* de verzetskrant was, *De Avonden* een spannend boek en zaterdagavond het hoogtepunt van de week. Op de aftandse brommer van mijn vriend hebben we de Zak van Zuid-Beveland onveilig gemaakt. Zelf ben ik met mijn eerste brommer bijna verongelukt doordat ik een naderende vrachtwagen niet hoorde. Een fietser geeft voorrang op zijn gehoor. Ik heb in Midden-

Zeeland mijn eerste grote verliefdheid gevierd, met de daarbij behorende eerste grote deceptie. Op Noord-Beveland heb ik drie zomers lang veel geld verdiend en uitgegeven op terrassen.

Intussen ben ik er mijn onschuld zo vaak verloren dat ik mij tot de volwassenen mag rekenen.

Daar de Oosterscheldedam. De Zeelandbrug. Goes. Bergen op Zoom. Rilland-Bath. Daar woonde Jonas. Mijn vriend.

Ik had hem voor het eerst gezien in *Showroom*, een protestants-christelijk televisieprogramma in de beste kermistraditie. Het toonde ongegeneerd afwijkend menselijk gedrag dat de kijker het geruststellende gevoel gaf normaal te zijn. Het programma was met oecumenisch mededogen gemaakt. De programmamakers namen God alvast wat werk uit handen met betrekking tot Diens Laatste Oordeel. Wat in *Showroom* is geweest kan ongezien door naar de hemel.

De reportage begon met beelden van Zuid-Beveland. Een lage horizon, veel lucht. Door Mondriaan verkaveld land. Daarna zagen we het water, de dijk en daarachter de man. Jonas. Hij woonde met een hond met een vreemde naam in Bath, een meeuwschreeuw van de Westerschelde. Onder aan de dijk in een schuurtje. In de late zomer hielp hij de boeren de rogge van het land te halen en in het vroege najaar fietste hij naar Krabbendijke om appels te plukken. In de winter zwierf hij langs de Schelde, waar hij zijn fuikjes illegaal had uitgezet. Soms pikte hij iets uit de rivier op wat snel overboord gezet was door de plotselinge komst van de douane en verpatste dat in Antwerpen. Ver onder de prijs. En in de lente keek Jonas hoe het groen terugkeerde. En het blauw. Dan stond hij zo dicht bij de natuur dat emo-

ties als verdriet en geluk oplossen in de roes van de oorsprong.

Er deden over Jonas de wildste verhalen de ronde, volgens Jonas. Over zijn rijkdom. Over de zelfmoord van zijn vrouw. De moord op zijn zoon. Over zijn rechterhand die was afgehakt. Over de naam van zijn hond. Over zijn sculpturen die zo op je af kwamen dat je er bang van werd.

Zo zou Jonas in de zomer van 1953 tussen Rilland en Bath een kistje met gouden munten in het slik gevonden hebben. Het verhaal ging dat een rijke alleenstaande boer dat kistje onder zijn bed bewaarde. Die boer was in de nacht van 31 januari op 1 februari verdronken. Het kistje is nooit teruggevonden. Jonas, die er zelf over begonnen was, wilde er later niet meer over praten. Geld zei hem niets.

Waar moeten we het dan over hebben? wilde de interviewer weten. Over God? Tja, als dat moest. Jonas aaide zijn hond die een helende gave had. Wie een paar uur met de hond ging wandelen kwam als een ander mens terug. Herboren. Ik herinner me beelden van een wandelende Jonas met de hond vanuit het perspectief van het wegdek. Hoofd in de wolken.

Van die begaafde hond geloofde ik niets, maar de man met zijn verhaal intrigeerde me. Bovendien, iedere smoes om naar Zeeland te kunnen gaan was er een. Ik zakte na Bergen op Zoom parallel aan de spoorlijn af naar Zuid-Beveland. Het Verdronken Land van Saeftinge. Reimerswaal. De namen riepen verhalen op over de worsteling met de zee. Wat nu land is, was ooit water en waar nu water is, was ooit land.

Ik was benieuwd, zelfs wat nerveus. Zou ik bij Jonas vinden wat ik zocht? Misschien herinnerde hij zich

mijn vader nog. Ik dacht aan de overspannen dominee terwijl ik werd ingehaald door een trein. Kan iemand die waarlijk in God gelooft overspannen raken? God de Vader, Jezus de Zoon en de Heilige Geest vormen een drie-eenheid. Bij overspannenheid is de Geest niet meer vaardig waardoor het geloof wordt ondermijnd.

Hoe overspannen was ik zelf op dat moment? In de zin dat de geest ontbrak? Ik was veel op pad. Het verbaasde me steeds meer dat de mensen in de zaal mij geen moment zagen zoals ik mezelf zag.

Als een man die geen emotie meer kon toelaten, die de ellende om zich heen steeds meer bekeek zoals een dokter een patiënt. Als iets wat gediagnosticeerd moet worden. Het huilen was mij net zo vergaan als het lachen. Een lachende komiek is als een drinkende barkeeper. Een huilende satiricus als een valsspelende pokeraar. Mijn gevoel was dood.

Ik had er met niemand over gesproken dat ik Jonas een bezoek ging brengen. Ook niet met mijn vrouw. Zij was op haar manier bezig het verdriet te bezweren. We hadden een paar jaar geleden een zoon van drie maanden verloren. Op het waddeneiland waar hij een jaar eerder verwekt was. Toen alles volmaakt leek.

Er ging geen dag voorbij of de beelden drongen zich op: de kinderwagen in de trein, op de boot, voor de tea-room in Oudeschild, in de bus, op het schelpenpad. Naar het hotel geduwd door Lisa. Dan hoorde ik weer die afschuwelijke kreet van de gewaarwording en dacht vol weezin en verwijt terug aan mijn onbeholpen poging tot reanimatie. Met mijn veel te woeste mond-op-mondbeademing moet ik het kind opgeblazen hebben. Uit angst om de rest van mijn leven met een schuldgevoel te blijven zitten weigerde ik autopsie.

We besloten het kind op Texel te begraven waar zijn korte leven begonnen was. Bang voor ongewenste spanningen nodigden we geen familie uit. We hadden alleen een bevriend echtpaar uitgenodigd en hoopten dat deze ervaring onze vriendschap zou verdiepen. Maar wie niet ervaren heeft kan niet troosten.

Ik kon me niet meer herinneren of ik gehuild had. En zo ja, om wie het meest. Om het kind, om mijn vrouw of om mezelf? Omdat ik op de boot terug herkend werd door dronken toeristen? Of omdat mijn toekomst gedoemd leek en mijn leven nooit meer leuk kon zijn?

Toen mijn vader gestorven was had ik weken in een euforie geleefd. Ik voelde me blij en treurig tegelijk. Permanent geconcentreerd. In mezelf gekeerd en in staat tot troosten. High. Verlicht.

Mijn vader heeft mij nooit op het toneel gezien. Het besef dat mijn vader door dood te gaan de laatste belemmering voor mijn ontwikkeling had weggenomen was even pijnlijk als opluchtend. Zelf heeft hij moeten dulden dat zijn vader met diens verpletterende geloofszekerheid hem op de vingers keek als hij aan zijn preek werkte. De vader verhindert de geest bij de zoon te komen.

Vijf jaar na de dood van mijn vader stond ik met mijn vrouw tegen me aangeleund op dat duin. Wat was er over van dat vermogen om te troosten? De Here heeft gegeven en de Here heeft genomen, zeggen ze in Zeeland op die momenten met de nietsontziende troost van het geloof.

Op het duin hadden we gestaan, mijn vrouw en ik. Tegen elkaar aan, maar er lag een Waddenzee tussen ons in.

‘Je mag dit nooit gebruiken,’ zei ik tegen haar. Bang

voor chantage. Nu al jaloers op haar verdriet.

Daags na de begrafenis van het kind was ik weer gaan optreden. De lach sneed de eerste avond door mijn ziel. Maar de grap verdooft niet alleen de toehoorder. Met Lisa sprak ik er weinig over, kon ik er niet over spreken. Ik werd verlamd door haar verdriet. Wat moest ik zeggen? Ik kon niet eens wat met mijn eigen verdriet. Had ik wel verdriet? Was het me gelukt het te verdringen? Tegen vijfhonderd of meer mensen praten ging me gemakkelijk af. Eén tegen één klapte ik dicht, bang voor de dodelijke clichés. Ik had mijn ziel aan de duivel verkocht in ruil voor de lach. Ik leefde niet meer emotioneel, maar analytisch en moest over de meest verschrikkelijke dingen grappen kunnen maken. Anderen raken en zelf buiten schot blijven.

Vanaf het begin voelde ik me met Jonas verbonden. Wij putten uit dezelfde bron. Ik was benieuwd naar het hele verhaal. Een artikel in de kunstbijlage van een landelijk avondblad schetste het beeld van een gelukkige eenzaat die van wat hij langs de oever van de rivier en op het land vond aangrijpende beelden maakte. Grote vogelnesten met gruwelijke interieurs. Veel wijzer werd ik van het artikel niet, maar de foto's van zijn beelden waren overrompelend. Toen stond mijn besluit vast. Ik ga naar Jonas. Alleen. Misschien gaan we een volgende keer samen. Ik wil zien hoe dat met die hond zit. Die beelden. Maar vooral die man. Wat hem drijft.

Terwijl ik de afslag naar Rilland nam, liet ik de beelden uit *Showroom* nog eens voorbijkomen. Voor Jonas had het noodlot bizar genoeg pas na de Ramp toegeslagen. Hij had zijn hele leven buiten de dorpsgemeenschap gestaan. Hij bezocht geen van de vier kerken die

het dorp rijk was. Niet omdat hij ongelovig was; hij had een geloof dat zonder kerk kon. Tot afgunst van zijn leeftijdgenoten was hij met het mooiste meisje van de streek getrouwd, de dochter van een rijke boer die haar onmiddellijk ontferfde. Zij schonk Jonas een zoon en was hem meerdere malen ontrouw met mannen uit het nabijgelegen oesterdorp. Zijn liefde voor haar leed er niet onder. Hij gunde het die mannen. Bovendien was hij dol op oesters.

Een paar jaar geleden had hij zijn enige zoon op de meest gruwelijke wijze verloren. Opgegeten door een oogstmachine. Verpulverd in een baal stro en daarna uitgespuugd. Brood zou Jonas nooit meer smaken. Het idee dat er opzet in het spel was had hem nooit losgelaten. De bestuurder van de combine zou zijn vriendin aan Jonas' zoon zijn kwijtgeraakt. Een voorval dat in de grote stad niet direct tot moord zou leiden, maar op het platteland en vooral hier in Zeeland, waar de worsteling met de Voorzienigheid andere functies van het brein in werking zet dan de rede, kon de afgunst tragisch uitpakken. Omdat hij geen aangifte had gedaan was er ook nooit een onderzoek ingesteld.

Het had tot een verdere afzondering geleid. Jonas was aan de drank geraakt en hij reageerde zich af op zijn vrouw, die een jaar later uit verdriet de rivier in was gelopen. Zijn familie had het verlies van vrouw en zoon als straf van God gezien. Van zo'n God moest Jonas niets hebben. Van zo'n familie trouwens ook niet. Van Kruintingen tot Reimerswaal kende iedereen hem en men liet hem met rust. Maar zijn naam weerklonk in roddels en geruchten. Jonas was een fantast. Jonas' gezicht glom vol trots over de ironie waarmee hij over zichzelf vertelde.

Ik heb een hekel aan de weg vragen. Dan weten de mensen in de buurt van mijn aanwezigheid en moet ik op mijn hoede blijven. Ik parkeerde achter de schuur waar ik vermoedde dat Jonas woonde.

Een manke hond sprong kwispelstaartend tegen de auto op. Die kende ik van de televisie. In de roes van de alcohol had een stem Jonas geadviseerd naar het asiel te gaan om een hond uit te zoeken. Het meest onooglijke exemplaar had hij meegenomen, een vals sekreet met een afgebeten oor, een manke linkerachterpoot en een paar ogen die bang maakten als je er te lang in keek. Volgens Jonas' verhaal had ze haar baas aangevallen toen die zijn vrouw sloeg.

De hond liet zich langs mijn portier naar beneden glijden toen ik dat opende en haar nagels krabden een paar strepen in de lak. Jonas bromde vanuit zijn donkere schuur: 'Ik wist dat er goed volk in aantocht was! God was al een uur onrustig.'

'Woont hier een zekere Jonas?' vroeg ik naar de bekende weg.

'Die woont hier net, meneer de artiest,' baste hij met zijn Zeeuwse tongval.

Jonas kwam naar buiten en wreef met zijn rechteronderarm over zijn bezwete gezicht. Zijn bril hield hij daarbij in zijn linkerhand. Het montuur, dat was me in *Showroom* al opgevallen, zou een boekhouder die met zijn tijd meeding uitstekend hebben gestaan, maar Jonas' kop leed eronder. Zijn grijze krullende haar zat opvallend goed voor iemand die zei geen kam te bezitten. Hij had zich al een paar dagen niet geschoren. Dat gaf zijn door het buitenleven getaande gezicht met de zware wenkbrauwen en de diepvallende ogen iets klassiek heldhaftigs.

Een hand geven zat er niet in. Er volgde een knullige

omarming. Ik voelde het stompje in mijn nek.

‘Waarom vloek je zoveel op de tv?’ vroeg Jonas schalks.

Ik had geen antwoord, de vraag irriteerde me. Ik had Jonas wijzer geacht dan mij aan te spreken op mijn bekendheid. Tegelijkertijd was ik me ervan bewust dat ik, juist door gebruik te maken van mijn bekendheid, zomaar bij Jonas kon binnenlopen.

De hond gooide een met olie besmeurde meeuw aan mijn voeten.

‘Die vindt ze tussen de basaltblokken bij de Schelde. Ze likt de olie van hun veren. Kauwt wat voedsel voor ze voor. De meeste gaan dood. Die begraaft ze zelf. Af en toe vliegt er een weg. Dan rent ze blaffend een stuk mee. Om ’m op te vangen als ie neerstort, lijkt het. Moet je wat drinken?’ We waren de donkere schuur binnengestapt. Jonas pakte een fles zonder etiket en trok de kurk er met zijn tanden uit. Hij schonk een limonadeglas halfvol met een kleurloze substantie. ‘Plankton!’ zei hij wijzend op de kleine deeltjes die in het ondoorzichtige drankje zweefden.

Ik nam een slok. Zoet en bitter tegelijk smaakte het. En sterk. Ik ben geen drinker.

‘Pruimenlikeur. Vijfenvijftig procent alcohol. Sinds ik die hond heb, raak ik dat spul niet meer aan.’

Jonas vertelde het verhaal van de hond. Nadat hij haar uit het asiel had gehaald had hij de hond in een donker hok achter de schuur gestopt. Toen het beest na vier dagen ophield met blaffen en janken schoof hij een bakje water naar binnen. Na een uur was het gejang en geblaf opnieuw begonnen.

Na vier weken, waarin hij de hond alleen wat te drinken had gegeven, stopte het dier met janken en blaffen en schoof hij voor het eerst wat voedsel naar binnen.